

Арсен Шагинян

ТЕРРИТОРИЯ АРАБСКОГО АРРАНА
ПО РАННИМ МУСУЛЬМАНСКИМ ПЕРВОИСТОЧНИКАМ^{1*}

Арабская провинция Арминийа, Албания-Алуанк-Арран, ранние
мусульманские историки и географы

IX-X . -
,
,
,
VIII . (араб. [-
) (араб. [ ] (араб. [-], «ар»
(араб. [ ])). — —
«Арминийа».
2:
( ),
— (/ -
) . -
(-
) , — ((/
)) . -
(
) . /

1*

2/14,

5.38.283.2014.

2

3, . 74-75; Ա. Շահինեան, Արմինիյա արաբական նահանգի սահմաններն ու վարչատարածքային բաժանումը ըստ արաբագիր սկզբնաղբիւրների, Հայկազեան հայագիտական հանդէս, հ. Լ, Պէյրուզ, 2010, էջ 319-320.

— I, II, III IV. I¹.

(« » [860-])

«Книга завоеваний стран»
: «Шимшат, Каликала, Хилат, Арджиш и Баджунайс назывались Арминией Четвертой; область ал-Бусфурраджан, Дабил, Сирадж-Тайр и Баграванд — Арминией Третьей; Джурзан же — (— А.Ш.) Второй; а ас-Сисаджан и Арран — (— А.Ш.) Первой».
: «Арминия Четвертая состояла из одного лишь (— А.Ш.) Шимшат; Каликала же, Хилат, Арджиш и Баджунайс назывались Арминией Третьей; Сирадж-Тайр, Баграванд, Дабил и ал-Бусфурраджан — (— А.Ш.) Второй; ас-Сисаджан, Арран и Тифлис — (— А.Ш.) Первой»².

885

«Книга путей и царств» ([ ]): «Арминия Первая — это ас-Сисаджан, Арран, Тифлис, Бардза'а, ал-Байлакан, Кабала и Ширван. Арминия Вторая — это Джурзан, Сугдабил, Баб Фируз Кубадз и ал-Лакз. Арминия Третья — это ал-Бусфурраджан, Дабил, Сирадж-Тайр, Баграванд и Нашава. Арминия Четвертая — это Шимшат, Хилат, Каликала, Арджиш и Баджунайс»³:

¹ : M. Canard, Armīniya, The Encyclopaedia of Islam, New ed. prep. by a number of leading orientalis, I, L., 1986, p. 642; R. Frye, Arran, Ibid, p. 660; Թ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Քախչյան, Յ. Քարսեղյան, Արմինա, Armina, Արմինիա, էրմենիա, Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հ., 1, Ե., 1986, էջ 472. : C. Mutafian & E. Lauwe, van, Atlas historique de l'Arménie. Proche-Orient et Sud-Caucase du VIIIe siècle av. J.-C. u XXIe siècle. P., 2001, . 45; Բ. Հարությունյան, Հայաստանի պատմության Ատլաս, Մաս Ա, Ե., 2004, էջ 58-59.

² — Liber expugnationis regionum auctore Imamo Ahmed ibn Jahja ibn Djabir al-Beladsori, ed. M. de Goeje, Lugduni Batavorum, 1866, p. 194.

³ Liber viarum et regnorum, auctore **Ibn Khordadbeh**, Biblioteca Geographorum Arabicorum, ed. M. de Goeje, p. VI, Lugduni Batavorum, 1889, . 122.

«Из книги о странах» ([-]),
 . . (/ .) , , I,
 1. , I,
 ( ) , ,
 - , (226-
 651) — 2.
 II -
 3.
 III
 - , , IV —
 - , ,

«Книга стран» (« » [-]),
 . . (/ .) , ,
 - , : «Первая Часть —
 это города Дабил, Каликала, Хилат, Шимшат и ас-Сауад. Вторая Часть — это
 города Бардза'а, ал-Байлакан, Кабала и ал-Баб ал-Абваб. Третья (— А.Ш.)
 это — Джурзан, город Тифлис и еще один город под названием Масджид Дзи
 ал-Карнайн (араб.)⁴⁵.

II — - III — -

¹ Compendium libri Kitab al-boldan, auctore **Ibn al-Fakih al-Hamadani**, Biblioteca Geographorum Arabicorum, p. V, Lugduni Batavorum, 1885, . 286 et 287;

- «Ахбар ал-Булдан» , . , 1979, . 100 (. 89).

² 72 204 . (: У. Երեմյան, Հայաստանը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի /Փորձ VII դարի հայկական քարտեզի վերակազմության ժամանակակից քարտեզագրական հիմքի վրա/, Ե., 1963, հավելված Բ, էջ 120).

1987, . 109-124.

³ , - (

⁴ . . .

⁵ Kitab al-Boldan, auctore **Ahmed ibn abi Jakub ibn Wadhiih al-Kitab al-Jaqubi**, Biblioteca Geographorum Arabicorum, p. VII, Lugduni Batavorum, 1892, p. 364.

«...сообщил (— А.Ш.), что он долго жил в стране Армении (. . —
— А.Ш.) и был секретарем при многих царях (. . —
А.Ш.) ее и правителях,...»¹.

775 .

2.

(, - , - -),
(- , , - , , ,
'),

I,

«Книге стран»

II.

I (527–565) 536

; «Истории» ([ ] - ' ,
259 . . (872/3 .): «...пока румы... не назначили царей (. .
— А.Ш.) над четырьмя Арминиями»³.

4.

III IV,

(-) - , -

387 591 .

«Истории» - ' «Истории»

¹ Ibn al-Fakih, p. 290–291.

² А. Шагинян,

(. « . . . »), ., 2011, . . 470.

³

— Ibn Wadhīh qui dicitur al-Ja'qubi. *Historiae*, ed. M. Houtsma, p. 1, Lugduni Batavorum, 1883, p. 204.

⁴ . : А. Шагинян, ... 47-48.

(776/7–854) , 102 134 . . (720/1 751/2 .),
 «Арминийа Четвертая» ([- - '])¹.
 , 1063 1065 . . (751/2 753/4 .), -
 «Хронике» -
 I (1166–1199), «Хронике», -
 , I (817–845)². ,
 6262 . 762(+7/8=769/70) .
 «Армения Четвертая» (μ) «Летописи» -
 , (. 760–818)³. -
 «Арминийа-Армения I», «Арминийа-Армения II» «Арминийа-Армения III».
 -
 «Армянской географии» (Աշխարհացոյց [ ] — «Армения
 Четвертая» (Չորրորդ Հայր [h])⁴. , - -
 , -
 «Из книги путей царств»
 ([-] -
 (. 850–934) : ' ( ); - ( );
 ; / ( ); - ( ); /
 ; - ; - ( ); ( ); (/);
 (/); ( )⁵.
 6 - 7. -

¹ - ' , . 2, . 378; تاريخ خليفة بن خياط، حققه وقَدَّم له اكرم ضياء العمرى — The History of Khalifah ibn Khayyat, ed. by Akram Diya' al-Umari, Nagav, 1386–1387 A.H. / 1967 A.D., . 436.

² hronique de Michel le Syrien, ed. et trad. par J. Chabot, t. II, Paris, 1901, . 472, 518; Chronique de Denys de Tell-Mahré, publié et trad. par J. Chabot, Paris, 1895, . 64–65, 56–57.

³

... , 1884, . 326.

⁴ Աշխարհացոյց, Մատենազոյրք Հայոց, հ. Բ, Անթիլիաս–Լիբանան, 2003, էջ 2151 և 2171.

⁵ Viae regnorum, auctore **al-Istakhri**, Bibliotheca Geographorum Arabicorum, . I, Lugduni Batavorum, 1870, p. 187.

⁶ Viae et regna, auctore **Ibn Hauqal**, Bibliotheca Geographorum Arabicorum, . II, Lugduni Batavorum, 1873, . 244.

⁷ Descriptio imperii Moslemici, auctore... **al-Moqaddasi**, Bibliotheca Geographorum Arabicorum, . III, Lugduni Batavorum, 1877, . 51.

1960-

... , ... - , ... , ... I, ... (-), ... / (араб. [-])¹. ... I, ... 2, ... - — I, ...³. ... III IV (-), ... I (- ') ... ( ) II. ... I. ... «Исто- рии страны Алуанк», ... «О событиях, происшедших в пределах Алуанка после двухсотого года армянского летоисчисления» VIII IX . ... 4. ... IX-X . ... I, ... ( )

¹ : **Թ. Չակոբյան**, Չայաստանի պատմական աշխարհագրություն (Ուրվագծեր), 5-րդ հրատ, Ե., 2007, էջ 252; **Ստ. Մելիք-Քախչյան**, Չայաստանը VII–IX դարերում, Ե., 1968, էջ 101 և քարտեզ «Էրմենիա»; : **Չակոբյան Թ., Ստ. Մելիք-Քախչյան, Զ. Բարսեղյան**, Նշվ. աշխ., էջ 472.

² **N. Garsoian**, The Independent Kingdoms of Medieval Armenia, The Armenian People from Ancient to Modern Times, ed. by R. Hovannisian, 1. New York, 1997, . 119 (The map 8).

³ **А. Тер-Гевондян**, , , 1977, . 166 «Арминия».

⁴ , , , , 1984, . 163–165

«два ар-Рана» ([-])¹.
 (. .) — (. .) -
 , ,)
 , ,
 , ,
 , ( ) ,
 «арранского» ( ) ².
 (VIII-IX .)
 II,
 - / 15 237
 . , 87 441 . 72 204 . -

Арсен Шагинян, Территория Арабского Аррана по ранним мусульманским первоисточникам –
 VIII-IX . :
 I, - , II, - , III, -
 ,
 (V-VII .). , -
 - , , IX-
 - / (15 237 . .), II.
 , 87 441 . 72 204 .

Արսեն Շահինյան, Արաբական Առանի տարածքը ըստ վաղ մահմեդական սկզբնաղբյուրների – Արաբական խալիֆայության Արմինիյա նահանգը Ը-Թ դդ.-ում բաղկացած էր երեք վարչական միավորներից. Արմինիյա Ա-ից, այն էր՝ Յայք-Արմինիյան, Արմինիյա Բ-ից, այն էր՝ Աղուանք-Առանը, և Արմինիյա Գ-ից, այն էր՝ Քարթլի-Ջուրզանը: Դրանց տարածքներն հիմնականում հիշեցնում էին դեռ Սասանյան Իրանի կողմից (Ե-Է դդ.) այս տարածաշրջանում ձևավորված մարզպանությունները: Այսինքն՝ Մեծ Յայքի հյուսիս-արևելյան Արցախ և Ոստիք աշխարհները արաբների իշխանության օրոք էլ շարունակում էին Առանի մասը կազմել: Ավելին՝ Թ-Ժ դդ. բոլոր

¹ Ibn Hauqal, p. 250 et 255.

² Al-Istakhri, p. 192.

մահմեդական աշխարհագիրներն ու պատմիչները միաձայն պնդում են, թե աս-Սիսաջանը, այն էր՝ Սիսական/Սյունիք աշխարհը (15 237 քառ կլմ), նույնպես Արմինիյա Բ-ի կազմում էր: Այնպես որ, արաբական Առանի տարածքը հավասարվել էր 87 441 քառ կլմ-ի՝ իրանական նույնանուն մարզպանության 72 204 քառ կլմ մակերեսի փոխարեն:

Arsen Shahinyan, The territory of Arab Arran according to early muslim sources – The territory of Arran under the Arab domination (8th-9th centuries) was an administrative unit called by the authorities of Caliphate as Arminiya II – in the eastern part of province of Arminiya. The area of Arab Arran was wider than the same name marzpanate under the Sassanian domination. Because the Arab administration of the province of Arminiya extended this territory to the south-west at the expense of region of Sisakan/Syunik (15,237 sq. km) of Greater Armenia, and increased its area up to 87,441 sq. km instead of 72,204 sq. km, which had the former marzpanate of Arran.

A

–

